

A III. ÉVES TANÁRSZAKOS EGYETEMI HALLGATÓK ISKOLAI MEGFIGYELÉSEINEK TAPASZTALATAI

Dr. Nagy József
adjunktus

Az 1963/64. tanévben új tantervet kaptak a tanárképző egyetemek. Ezzel lezárult az egyetemi reform egy fontos szakasza. Véget ért az előkészítő munka, hatályát veszti az átmeneti tanterv, és befejeződtek az erre épülő kísérletek. Mivel a III. éves hallgatók pedagógiai gyakorlata az új tantervben is helyet kapott, hasznosnak ígérkezik a kísérleti időszak tapasztalatainak összegezése és az ennek alapján lehetséges következtetések levonása.

I.

Ismeretes, hogy a III. éves hallgatók félévenként három, összesen hat alkalommal töltöttek 30 (6×5) órát általános. és középiskolákban. Ez az időkeret az új tantervben 20 (4×5) órára alakult.

A Neveléstudományi Intézetnek ezt a keretet kellett illetve kell tartalommal megterhelnie. Először tehát vizsgáljuk meg az iskolai megfigyelések, gyakorlatok tartalmi vonatkozásait.

A III. éves hallgatóknak iskolai megfigyeléseket kell végezniük. Tehát nem tanítanak, hanem hospitálnak, megfigyelnek. A hospitálás azonban csak akkor lehet igazán eredményes, ha annak megfontoltan kiválasztott tárgya és pontosan körülhatárolt témája van. A tartalmi kérdéseket e két vonatkozásban vizsgáljuk.

1. A megfigyelés tárgya

Intézetünk a megfigyelés tárgyát illetően úgy döntött, hogy az ne kizárólag a tanítási órán folyó oktató és nevelő munka legyen. Ennek értelmében egy jól felszerelt politechnikai tanműhely és az ott folyó munka, egy gyermekvédelmi intézmény és egy gyermekbírószági tárgyalás is a megfigyelés tárgyát képezte.

A politechnikai tanműhely, a gyermekbírószági tárgyalás és a gyermekvédelmi intézmény meglátogatásának beiktatása helyesnek bizonyult. E látogatások során olyan hatások érték a hallgatókat, amelyek nagymértékben hozzájárultak hivatásstudatuk alakulásához. A hallgatóktól írásbeli véleményt kértünk az iskolai megfigyelésekről. Valamennyien helyeselték ezeket a látogatásokat, sokan pedig ilyenféle-képpen nyilatkoztak: "Tanórát láthatunk eleget, de gyermekbírószági tárgyalásra, gyermekvédelmi intézménybe talán soha életünkben nem juthatunk el."

A hat megfigyelési alkalom megengedte, hogy kilépjünk a tanóra keretei közül. A négy gyakorlat azonban a jövőben ezt nem teszi lehetővé. Mindössze egy tanműhely meglátogatására van mód, mert ez 2—3 óra alatt megoldható, és így az első megfigyelési alkalom fennmaradó 2—3 órája tanóralátogatásra fordítható. Bármennyire is kíváncsi lenne, a négy megfigyelésből nem szakítható ki egy vagy két teljes délelőtt a tanórán kívüli látogatásokra. A tanuló, a gyermek iránt érzett felelősségtudat kialakításának e hatásos eszközeit mégis kár lenne teljesen elejteni. Bizonyára lehet valamilyen módot találni arra, hogy az érdeklődő hallgatók az öt

év folyamán eljussanak egy gyermekvédelmi intézménybe és egy gyermekbírósági tárgyalásra. Jelenleg az látszik a legjárhatóbb útnak, hogy a KISZ a tanárképzés felett vállalt védnökség keretén belül vállalkozik e nevelési lehetőségek kihasználására.

2. A megfigyelés témája, szempontjai

A tartalmi vonatkozású kérdések másik csoportját a megfigyelések tematikája, a részletesen kidolgozott megfigyelési szempontok képezik.

A tanóralátogatás tartalmának törzsanyagát a központilag kidolgozott tervezet adta. Helyi körülményeinkre történő alkalmazása és az előző tanév tapasztalatainak figyelembe vétele évenként módosította a megfigyelések tartalmát. A legjobban megfigyelhető, a legtöbb haszonnal megvitatható témáknak az alábbiak bizonyultak: az oktatási folyamat fő mozzanatainak és egymásba fonódásának megfigyelése; a tanóra szerkezetének és típusának megállapítása; a tanórán alkalmazott módszerek leírása; az osztályfőnöki munka megfigyelése egy osztályfőnöki órán. A legtöbb problémát a nevelési tárgyú megfigyelések okozták. Ezek ugyanis a hallgatók számára nehezen voltak kitapinthatóak. Viszonylag könnyű volt az értelmi nevelés megfigyelése természettudományi órákon, az esztétikai nevelés a magyar irodalmi órákon. Kézenfekvő megoldásnak látszott olyan tanórákat kiválasztani és a megfigyelés tartalmának megfelelően előkészíteni, amelyekben jól tetten érhető a megfigyelendő jelenség. Az ilyen jellegű előkészítés azonban a leggyakrabban mesterkeltté tette az órát.

Egy alkalommal olyan kísérletet végeztünk, hogy mind az értelmi és világnézeti, mind az erkölcsi és esztétikai nevelés megvalósulását meg kellett figyelnie a hallgatóknak egy vagy két tanítási órán. Bár azzal a kikötéssel végeztettük ezt a megfigyelést, hogy az órán domináló nevelési területet kell kiválasztani, mégis túlságosan soknak bizonyult a tanóra nevelési vonatkozásainak komplex jellegű megfigyelése.

Mindhárom megoldással kapcsolatban olyan nehézségek merültek fel, amelyek a nevelési tárgyú megfigyelések tartalmának meghatározásában további munkálatokat, kísérleteket igényelnek. Ha csak egy vagy két területet jelölünk ki a megfigyelés tartalmául, megesik, hogy éppen az figyelhető meg a meglátogatott tanórán a legkevésbé. Ha olyan órát produkáltunk a tanárral, amely „hozza” a megfigyelési szempontokat, ez a leggyakrabban mesterkeltté teszi az órát. Ha pedig minden nevelési területet megfigyelendőnek jelölünk ki, akkor a hallgatóra bízunk erejét meghaladó feladatot.

Eddigi tapasztalataink alapján a megoldás két irányban látszik a fentieknél nagyobb eredménnyel megközelíthetőnek.

Az egyik út: karonként jelöljük ki a megfigyelendő nevelési területet. A természettudományi szakosok inkább az értelmi és világnézeti nevelés realizálódását figyeljék meg a meglátogatott tanórán, a bölcsész hallgatók pedig az erkölcsi, esztétikai nevelést figyeljék.

A másik út: a nevelési tárgyú tanóramegfigyelés témáját ne jelöljük meg előre — eltérően a didaktikai megfigyelésektől —, hanem mi alkalmazkodjunk a tanórához. Néhány nappal a gyakorlat előtt már pontosan megtudjuk a tanóra célját és tartalmát. Ennek alapján pedig eldönthetjük, hogy a nevelés mely területe képezze a megfigyelés tartalmát.

Az iskolai megfigyelések tartalmi kérdéseinek fejtegetését egy konkrét tematikával zárjuk. Intézetünk az 1963/64-es tanévben az alábbi tematika szerint dolgozik:

1. Egy középiskolai tanműhely meglátogatása, az ott folyó munka megfigyelése
2. A tanórán feldolgozott új ismeretek, elsajátított, gyakorlott tevékenységek megállapítása

3. A tudatosság, az aktivitás és a szemléletesség elvének érvényesülése a meglátogatott tanórán

4. Az oktatási folyamat fő mozzanatainak és azok összefonódásának megfigyelése
5. A meglátogatott órán alkalmazott módszerek lejegyzése
6. A megfigyelt tanóra struktúrájának megállapítása
7. Egy osztályfőnöki óra meglátogatása
8. A nevelés valamely területével kapcsolatos feladatok realizálódásának megfigyelése

II.

Mint láttuk, az iskolai megfigyelések tartalmának meghatározása nagy körültekintést igényel. A legnagyobb gondot, a legnehezebb feladatot mégsem ez jelenti, hanem a szervezés. A III. éves hallgatók iskolai megfigyelései ugyanis sok és igen sokrétű szervező munkával járnak. Vegyük sorra a fontosabbakat.

1. A gyakorlatok helye

A gyakorlóiskolák túlszűfoltak. Ez megakadályozza, hogy a III. évesek iskola megfigyeléseit is ott végeztessük. De nem is kívánatos, hogy a III. évesek az V. éves jelöltek óráit látogassák. Szegeden az iskolai megfigyelések első esztendejében viszonylag kevés V. éves jelölt volt. Így lehetővé vált, hogy a kezdeti lépéseket a gyakorlóiskolák szakvezető tanárainak segítségével tegyük meg. Az első év tapasztalatainak birtokában a megfigyeléseket fokozatosan kivittük városunk tanácsi iskoláiba. Az 1962/63. tanévtől kezdődően már csak a tanácsi iskolákban folyt a megfigyelés.

A Szeged Mjv. Tanács Művelődésügyi Osztályának vezetői részéről minden segítséget megkaptunk. Az igazgatók és tanárok is általában készséggel vállalták a megfigyelésekből adódó feladatok megoldását. Meg kell azonban mondanunk, hogy a tanácsi iskolák és egyetemek, neveléstudományi intézetek viszonya nem tekinthető véglegesen megoldottnak. Szükségesnek látszik, hogy az egyetem körül — a tanács-csal történt megállapodás alapján — bázis iskolák alakuljanak ki, melyekkel jogilag és anyagilag is megalapozott kapcsolatokat tartana fenn az egyetem.

2. A gyakorlatok szerkezete

Helyesnek bizonyult az a kezdettől fogva alkalmazott megoldás, hogy a rendelkezésre álló 30 órát egész délelőttöket kitöltő 5 órás ciklusokra bontva használjuk fel. Ily módon a megfigyelés egész évben mindössze hat alkalomra koncentrálódott. Így, ha ugyanazon csoport egy-egy megfigyelését mindig a hét más és más napjára tettük, egy szaktárgyból egész évben általában csak egy előadás maradt el. A hallgatók munkája is összefogottá vált. Az iskolában töltött délelőtt az iskola életének, atmoszférájának teljesebb érzékelését tette lehetővé. Helyes, ha az iskolai megfigyelések struktúrájának alapját a jövőben is egy reggel nyolc órakor kezdődő öt órás iskolanap alkotja. Milyen legyen ennek az öt órás időszaknak a szerkezete?

A legáltalánosabban a következő struktúrákat alkalmaztuk. Az első órában egy 50—80 főből álló csoport részére tájékoztatót, előkészítést tartottunk a megfigyelés tartalmáról, szempontjairól, módszereiről, a meglátogatandó órákról. Ezt követően 10—15 fős csoportokra bontva tanórán vettek részt a hallgatók. A harmadik tanítási óra idején megbeszélés folyt. Majd ismét óralátogatás, és az ötödik órában ismét megbeszélés.

E szerkezet (előkészítés, megfigyelés, megbeszélés, megfigyelés, megbeszélés) megvalósítása igen sok nehézségbe ütközik. Gyakran csak óracserék árán lehet elérni. Hogy az iskolát, amelynek e nélkül is sok gondot okoznak látogatásaink, óracserékkel ne terheljük, eleinte ilyen szerkezettel is dolgoztunk: előkészítés, egymást követő két tanóra meglátogatása, két órahosszáig tartó megbeszélés. Erről a struktúráról behizonyosodott, hogy sokkal kevésbé hatékony, mint az előbbiekben ismertetett felépítés. A két egymást követő megfigyelés és megbeszélés fárasztó. Ha

mindkét órán azonos a megfigyelés tartalma, a megbeszélésre szánt két óra nem használható ki eléggé. Ilyen szerkezet mellett nehézségeket eredményez, ha mindkét óra megfigyelésének tartalma különböző. A hallgató gyakorlatlansága folytán nem tudja kellően elkülöníteni a különféle megfigyelési szempontokat. Emiatt a megbeszélésen is folytonosan az összemosódás, a meder nélküli vita ellen kell hadakozni.

Az eddigiekben tehát azt láthattuk, hogy a rendelkezésre álló 5 órából 2 órát fordítottunk óralátogatásra, 3 óra előkészítésre, illetve megbeszélésre ment el. Mint jeleztük, a két óra megbeszélés bizonyos körülmények között nem használható ki eléggé. Ha a megfigyelés tartalmát már az elméleti előadáson feldolgoztuk, az előkészítés is megoldható lenne egy óránál rövidebb idő alatt. Ennek ellenére nehezen megvalósíthatónak látszik az a kívánatos megoldás, hogy több órát, legalább hármat lássanak a hallgatók. Ennek az az akadálya, hogy az iskolában csak egész tanórákban lehet tervezni. A délelőtti folyamán megtakarítható időket nem lehet egyszerűen egy tanórává összeadni.

A megfigyelési délelőtti legáltalánosabban használható és leghatékonyabbnak bizonyuló szerkezete tehát ez: 1. óra előkészítés, 2. óra megfigyelés, 3. óra megbeszélés, 4. óra megfigyelés, 5. óra megbeszélés. (A két meglátogatott óra megfigyelési szempontja azonos vagy különböző lehet.) Az új tanterv által megállapított keretek is ezzel a struktúrával látszunk a legeredményesebben kihasználhatóknak. Mindemellett — a fentiekben ismertetett problémák figyelembevételével — hasznos lenne további kísérleteket végezni. Abban az esetben, ha az elméleti előadás megelőzte a megfigyelést, ilyen szerkezet is lehetséges: 1. óra megfigyelés, 2. óra megbeszélés, 3—4. óra megfigyelés, 5. óra megbeszélés. Így háromra emelnénk a meglátogatott órák számát. Az első két óra (megfigyelés + megbeszélés) egy témát dolgozna fel, a következő három óra (megfigyelés + megfigyelés + megbeszélés) egy másik témát. A hallgatókban még frissen élő elméleti előadásra támaszkodó előkészítés megoldható a tanórák előtt, ha az előkészítést két részre bontjuk. Az első óra előkészítése háromnegyed nyolctól nyolcig (a hallgatóknak eddig is háromnegyed nyolcra kellett megérkezniük az iskolába), a harmadik-negyedik óra előkészítése pedig a második órán folyó megbeszélés végén történhet.

3. *A hallgatók beosztása*

Eddigi tapasztalataink alapján egy tanteremben maximum 12—13 hallgató helyezhető el. Eleinte 15—17-es létszámmal is kísérleteztünk. Bebizonyosodott, hogy nem helyes 12—13 embernél többet bevinni a tanórára még akkor sem, ha esetleg lenne elegendő hely a tanteremben. A tizenháromas létszámot túllépve ugrásszerűen növekednek a tanórát zavaró tényezők. Általában azonban annyira zsúfoltak a tantermek, hogy tizenháromnál több ülőhelyet nem lehet elhelyezni bennük.

A hallgatók beosztásánál ez a lehetőség képezi a kiindulási alapot. Ma már csak egészen kivételes esetben lépjük át a tizenháromas számot.

Eddig 4—6 csoportnyi hallgatót, 50—80 főt vittünk ki egyszerre egy iskolába. Ez a beosztás abból adódott, hogy ennél több hallgatónak nem lehet elegendő szak tárgyi órát biztosítani egy iskolában. Azt pedig mindenképpen el kívántuk kerülni, hogy pl. magyar szakosok matematika órát lássanak. Ez a létszám két állami csoportnak felel meg, ami azt biztosította, hogy azonos vagy legalább hasonló szakosokkal legyen dolgunk. Kisebb iskoláknál még ennyi hallgató sem helyezhető el. Ilyen esetben ketté osztottuk a csoportot. Mivel az előkészítést mindig a tanszéki előadó végezte, ez az eljárás megduplázta ilyen irányú elfoglaltságunkat. A pedagógia előadója az előkészítés után egy tizerthárom fős csoportot vett magához és irányította annak munkáját. A többi csoportot az iskola szaktanáraitra bíztuk.

Ez a szervezési mód, a hallgatók ilyen beosztása lényegében extenzívvé tette a megfigyeléseket. Intézetünk személyi feltételei nem tették lehetővé olyan beosztás alkalmazását, amely jobban kiaknázhatóvá teszi az iskolai megfigyelésekben rejlő

lehetőségeket. A megoldás útjai, módjai már korábban világossá váltak, de a megvalósításra csak az 1963/64-es tanévben kerülhetett sor, amikor intézetünk személyi-feltételei jelentősen megjavultak.

Az iskolai megfigyelések hatékonyságának fokozását szervezeti vonatkozásban az úgynevezett kiscsoportos beosztással törekszünk megvalósítani. Ez azt jelenti, hogy egyszerre nem 50—80 fő szállja meg az iskolát, hanem csak annyi, amennyi egy osztályban elfér, tehát maximum 12—13 fő. Így minden csoportot a meglátogatandó tanóra figyelembevételével lehet előkészíteni, a pedagógia előadója nemcsak az előkészítést végezheti, hanem valamennyi hallgatója vitáinak vezetését is. Az is fontos következménye e szervezési módnak, hogy a 10—13 hallgató egyetemi órákról való távolmaradása általában nem teszi szükségessé a szaktárgyi előadások elmaradását.

Intézetünk úgy döntött, hogy az 1963/64-es tanévtől kezdődően megszüntet a nagycsoportos iskolalátogatást és a jövőben a kiscsoportos beosztást alkalmazza

4. Az iskolai megfigyelések szervezői

Egyik legtöbb gondot okozó kérdés, hogy kik szervezzék a gyakorlatokat. A szervezést intézetünk egy vagy néhány előadója végezte. Ezt mindenképpen kényszermegoldásnak kell tekintenünk, mert nem látszik ésszerűnek egyetemi előadókat ilyen jellegű organizációs feladatokkal lekötöni. Ugyanakkor egy sor szervezési probléma megoldásában illetékessége sincs az egyetemi előadónak. Nem hajthat végre óracerét, nincs joga felkérni a szaktanárt, hogy engedje be osztályába, hogy tájékoztassa a meglátogatandó tanóráról, nem intézkedhet, hogy székek legyenek a tanteremben stb. Mindez az iskola igazgatójának a hatáskörébe tartozik. A gyakorlatokat szervező egyetemi előadó munkájának eredményessége az igazgatók jóindulatától függ.

Kézenfekvő megoldásnak látszik, hogy az iskolai megfigyelések szűkebb értelemben vett megszervezését a bázis iskolák igazgatói végezzék az egyetemmel (az oktatási rektorhelyetttel és a neveléstudományi intézettel) együttműködve. Sokkal gazdaságosabb — és az ügy szempontjából eredményesebb — lenne ezeknek az igazgatóknak bizonyos tiszteletdíjat fizetni, mint e munkával előadókat lekötöni. (Javaslatunk nemcsak a III. évesek iskolai megfigyeléseire, hanem a lélektani és metodikai megfigyelésekre is vonatkozik.) Ha ily módon a bázis iskolák igazgatóira bízánk a szervező munkát, rendeződne az iskolák és az egyetem közötti viszony is.

Az az elgondolás, hogy a rektori hivatal végezze a szervezést, nem látszik célravezetőnek. Óhatatlanul hosszadalmassá és bürokratikussá válna a munka. Ily módon egy szervezési probléma megoldásához az alábbi útra lesz szükség: neveléstudományi intézet — rektori hivatal — városi tanács — iskola — városi tanács — rektori hivatal — neveléstudományi intézet. De a jelenlegi erőkkal azért sem valósítható meg ez az elgondolás, mert valamennyi megfigyelés szervezése egész apparátust igényelne.

5. A gyakorlatok vezetői

A megfigyelések vezetését a szervezéssel megbízott előadók, más előadók és szaktanárok végezték. Az eddigi tapasztalatok azt bizonyították, hogy nem helyes a gyakorlatvezetést szaktanárra bízni. Különösen sok problémát jelent, ha a meglátogatott tanórát tartó tanár vezeti a megbeszélést. Mint említettük, az előkészítést mindig a pedagógia előadói végezték, a megbeszélések vezetését azonban eddig az esetek 60—80 százalékában szaktanárokra kellett bízni. Még hozzá arra a szaktanárra, aki a meglátogatott órát tartotta.

A szaktanár nem képes az elméleti előadásokat összekapcsolni a megfigyelt tanóra megbeszélése során, mert nem tudhatja, mi hangzott el az előadáson. A tanárok felkészítésére irányuló törekvéseink sem hoztak megnyugtató megoldást. Ugyanakkor az előadó, ha nem maga vezeti a gyakorlatokat, nem használhatja fel előadásaiiban a megfigyelések élményanyagát, a megbeszéléseken szerzett tapasztalatokat.

A szaktanárok nem mindig ugyanazt a szakmai nyelvet beszélik, mint amit a hallgató az egyetemen hall. Megesett, hogy régi terminológiájukkal, elveikkel megzavarták a hallgatókat.

Végül: saját órájuk megbeszéléséről lévén szó, igyekeznek azt megmagyarázni, megvédeni, ami önmagában véve nem lenne baj, de emiatt gyakran elsikkadt a megfigyelési szempontok megbeszélése. A hallgatók nem szívesen mondják el negatív észrevételeiket, felmerült kételyeiket, problémáikat. Holott a megbeszélés célja többek között ezek feloldása, tisztázása lenne.

E problémák ismeretében és lehetőségeink megjavulásának eredményeképpen intézetünk úgy határozott, hogy az 1963/64-es tanévtől kezdődően valamennyi pedagógiai megfigyelést az előadók vezetik. Lehetőleg úgy, hogy minden előadó saját hallgatóinak egyben gyakorlatvezetője is legyen. Ily módon maximálisan összehangolható az elméleti előadás és az iskolai megfigyelés. Az előadó a vizsgán is figyelembe veheti, hogy a hallgatók hogyan szerepeltek a gyakorlatokon, és így jobb munkára serkentheti őket. Elősegítheti a hallgatók folyamatos tanulását is, mert nemcsak az elméleti előadásokon hívhatja fel erre a figyelmet, hanem az óralátogatásokat előkészítő megbeszélések során ellenőrizheti is a megfigyelés alapjául szolgáló elméleti anyag elsajátítását, illetve átismétlését. De nem jelentéktelen az előadó és a hallgatók között az iskolai megfigyeléseken, vitákön kialakuló közvetlen kapcsolat nevelő hatása sem.

Annak, hogy a gyakorlatokat előadók vezessék, három feltétele van: elegendő számú előadó (50—60 hallgatónként egy), felvezető rendszerű pedagógiai előadások és a hallgatók kiscsoportos szervezése. Mivel intézetvezetőnk évek óta tudatosan törekszik e feltételek létrehozására, a fent vázolt rendszer bevezetésére az 1963/64-es tanévben megérték a feltételek.

III.

Az iskolai megfigyelések eredményessége a tartalmi és szervezési kérdések helyes megoldása mellett sajátos módszerek, eljárások kialakítását is megköveteli. Ilyen vonatkozásban a megfigyelés előkészítésével, a megfigyeléssel és a vitavezetéssel kapcsolatos munka fontosabb tapasztalatait írjuk le.

1. A megfigyelések előkészítése

Itt két problémát vizsgálunk: a meglátogatandó tanóra előkészítését és a megfigyelésre induló hallgató előkészítését.

a) A tanóra előkészítése különböző mértékű lehet. A legkevesebb, amit minden körülmények között meg kell tenni: a tanár értesítése a látogatás időpontjáról legalább egy héttel korábban. Hogy a megfigyelés célját, tartalmát közöljük-e tanárral, az már a körülményektől függ. Van tanár, akit zavar a felkészülésben és óravezetésben egyaránt, ha ismeri a megfigyelési szempontokat. Tapasztalataink azt mutatják, hogy a tanárok többségének pozitívan befolyásolja a munkáját, ha vele előre megbeszéljük a gyakorlat célját. Bizonyos vonatkozásaiban előkészítést jelent az is, amikor tájékozódunk a leendő tanóra tartalmáról, módszereiről, szerkezetéről stb., hogy ezt a hallgatók felkészítésekor felhasználhassuk. Ennél többet általában nem szükséges tenni a tanórák előkészítése érdekében. Nem helyes, ha különféle kíváncsalmakkal állunk elő. Ez leggyakrabban megbosszulja magát, mester-

kétséget szül. Csak a tanár kifejezett kérésére lehet az óra szerkezetére, módszereire stb. vonatkozó javaslatokat tenni.

b) A hallgatók előkészítésének módszerei viszonylag rövid idő alatt kialakultak. Bár azok alkalmazását a nagycsoportos szervezési mód gyakran megnehezítette.

Mindenek előtt ismernie kell a hallgatónak azt az *elméleti anyagot*, amelyre a megfigyelés témája, tartalma épül. Ez az elméleti előadások feladata. Az 1963/64. tanévben sikerül először maradéktalanul megvalósítani azt a követelményt, hogy az elméleti előadások előzzék meg a megfigyeléseket. Ha ez nem oldható meg, az előkészítés során a téma rövidre fogott ismertetése elengedhetetlen feltétele a megfigyelés eredményességének. Ha az elméleti előadás elvégezte az előkészítésnek ezt az első lépését, még akkor is szükséges az elméleti anyag lényeges elemeinek felidézése.

Második lépésként az elméleti anyagra támaszkodva körül kell határolni a megfigyelés tartalmát. Pontosan meg kell mondani, fel kell sorolni, hogy *mit* figyeljenek a hallgatók a tanórán.

Harmadszor, a megfigyelés *hogyanjára* vonatkozóan kell minél könnyebben kezelhető instrukciókat adni. Tapasztalataink szerint a megfigyelések módszereivel kapcsolatos előkészítés elmaradása nagyon megnehezíti a hallgatók munkáját.

Negyedszer, tájékoztatni kell a hallgatót a *tanóra tartalmáról*, elhelyezve azt az adott évfolyam tananyagának és a tartalmilag együvé tartozó témának a rendszerében. Helyes közölni a megfigyelési szempontokon kívüleső megoldási lehetőségeket is. Például a didaktikai alapelvekkel kapcsolatos megfigyeléskor megmondhatjuk a tanóra típusát, szerkezetét, az alkalmazandó módszereket stb. Ezzel nagymértékben elősegíthetjük, hogy a hallgató a kijelölt megfigyelési szempontra koncentrálhasson.

Ötödször, hasznos, ha néhány mondattal ismertetjük az *osztály összetételét*, színvonalát, sajátosságait.

Végül szükséges néhány szóval bemutatni, jellemezni a *szaktanárt* is.

2. A megfigyelés

A megfigyelés metodikáját illetően az alábbi gyakorlat bizonyult helyesnek. A megfigyelés eredményeit minél részletesebben le kell jegyeztetni a hallgatókkal. Ha e követelmény megtartásához nem ragaszkodunk, nem elég következetesen ellenőrizzük megvalósulását a megbeszéléseken, a megfigyelések hatékonyságát veszélyeztetjük. A hallgatót elsodorják az óra különféle hatásai. A megfigyelés bámészkodássá, az azt követő megbeszélés pedig (a hallgató szempontjából érdekesnek látszó jelenségekről folyó) fecsegéssé válhat.

Hasznos, ha egységes füzetbe, egységes szabályok szerint folyik az óra lejegyzése. Ez formát ad a munkának, igényességre készíteti a hallgatót. Segíti az áttekinthetést, ha külön rovatba jegyzik észleléseiket és külön (kisebb) rovatba elvi megállapításait.

3. A vitavezetés

A vitavezetés legnehezebb problémái: a megbeszélés gerincét a megfigyelési szempontok képezzék; adjunk lehetőséget a témától eltérő, de feltétlenül tisztázandó kérdéseknek; szálaltassuk meg a passzív hallgatókat is.

A megbeszélés elején a megfigyelés témájától eltérő kérdéseknek, észrevételeknek ajánlatos helyet adni. Az óra hatására a hallgatókban kialakuló feszültségeket le kell vezetni a gyakorlatvezetőnek, hogy biztosítsa a megfigyelési szempontok vitájához a feltételeket. Miután az ilyen problémákra rövid, megnyugtató választ adott a gyakorlatvezető, meg kell kezdeni a téma vitáját.

A megfigyelés tartalmának megbeszélése a gyakorlatvezető által előre megtervezett és jól tagolt szerkezet szerint folyik. E menethen természetesen a tanóra eredményeinek megfelelő változtatásokat kell rögtönözni.

Az egymást követő problémakörök megbeszélése akkor bizonyult a leggyördülékenyebbnek, ha jelentkezés vagy felszólítás alapján egy hallgatóval felolvasattuk a problémával kapcsolatos feljegyzéseit, és ehhez tették meg észrevételeiket hallgatótársaik. A gyakorlatvezető végül összefoglalja a vitát, és felolvasatja a következő problémával kapcsolatos feljegyzést.

IV.

Az eddigiek során a III. éves tanárszakos hallgatók iskolai megfigyeléseinek különféle problémáiról esett szó. Szükséges e szakmai kérdések mellett a megfigyelések hatását, eredményeit is számbavenni. Csak ily módon mutatható meg, hogy milyen jelentős láncszeme az egyetemi reformnak a hallgatók iskolalátogatására vonatkozó intézkedése, hogy milyen fontos állomás ez tanárképzésünk fejlődésében.

Az eredmények természetesen elsősorban az iskolába kikerülő fiatal tanárok munkájában, magatartásában mérhető le. Ilyen irányú felmérések — tudomásunk szerint — már folytak. Az adatok azonban még nem állnak rendelkezésünkre. De nehéz is lenne azokból kiolvasni, hogy a III. évben folyó iskolalátogatás mennyiben járult hozzá az eredményekhez. Ezért az alábbiakban elsősorban azokra a tapasztalatokra támaszkodunk, amelyeket intézetünk oktatói az iskolai megfigyelések folyamatában szereztek és egy írásbeli felmérésre, amelyet a megfigyelések befejezésekor a hallgatók körében végeztünk.

Kivétel nélkül minden hallgató hasznosnak és szükségesnek ítélte a megfigyeléseket. Sokan még több iskolalátogatást szeretnének. Örömmel és várakozással jönnek minden egyes gyakorlatra. Ezt az is bizonyítja, hogy az évek óta folyó megfigyelések során nem akadt igazolatlanul hiányzó hallgató. Az igazoltan távollevők pedig egy másik csoportban pótolták mulasztásukat.

Ezek után vegyük sorra a megfigyelések fontosabb tapasztalatait, eredményeit.

Ha semmi más nem történne a megfigyeléseken, csak egy jól felszerelt iskolát mutatnánk meg, és beültetnénk a hallgatókat a tanítási órákra, már ez is nagy eredménnyel járna. (Pedig — mint láttuk — sokkal többről van szó.) Az iskolával, a tanulókkal való érintkezés a maradandó, sokszor életre szóló élmények tömegét nyújtja a hallgatónak, aki a leendő tanár pozíciójából szemlélődik. Kialakul benne egy kép a jól felszerelt, rendben tartott, jól vezetett iskoláról, a fegyelmezett, jól nevelt és jól képzett tanulóifjúságról. Bárhová, bármilyen iskolába kerül is a hallgató az egyetem elvégzése után, ezek az élmények, képzetek pozitíven fogják befolyásolni törekvéseit.

Az elméleti pedagógiai előadásokon megismerkednek a hallgatók a fontosabb pedagógiai fogalmakkal, elvekkol. Ezek a fogalmak azonban a legjobb előadás ellenére is élettelenek maradnak személyes tapasztalati alap nélkül. A pedagógiai előadásokkal párhuzamos iskolalátogatások lehetővé teszik, hogy az előadásokon megismert pedagógiai elvek realizálódását megfigyeljék a hallgatók.

A megfigyeléseket vita követi, ahol a hallgatók csak akkor tudnak eredményesen szerepelni, ha használni tudják pedagógiai ismereteiket. Ez pedig folyamatos készülést igényel. Az előadásokat követő megfigyelések nagy mértékben segítik a pedagógiai ismeretek elsajátítását, rögzítését. Mindez magasabb színvonalú és a gyakorlatban jól használható pedagógiai tudásban tükröződik. A legutóbbi államvizsgákon szerzett tapasztalatok is minden kétséget kizáróan bizonyították a jelöltek tudásában bekövetkezett fejlődést.

A tanár mindennapi munkájához tartozik kollégái és saját tanóráinak megfigyelése és elemzése. Ennek elsajátítása, különösen pedig az önmegfigyelés és ön-elemzés megtanulása csak nagyon sok gyakorlással érhető el. A kezdő tanárnak nem

az okozza a legnagyobb problémát, hogy valamit rosszul csinál, hanem az, hogy nem képes megállapítani: hol követte le a hibát, mi volt annak az oka, hogyan lehet azt elkerülni. Az iskolai megfigyeléseken tulajdonképpen tanóramegfigyelés és tanóraelemzés folyik. A hallgatók önállóan figyelnek meg és jegyeznek le tanórákat, és a vitán közös erővel folyik az elemzés. Az a gyakorlat, amelyre a hallgató a tanóramegfigyelésben és tanóraelemzésben szert tesz, elengedhetetlen feltétele a kezdő tanár önmegfigyelő és önelemző munkája megalapozásának.

A megfigyeléseken végzett folytonos elemző munka nagy mértékben hozzájárul a hallgatók értelmi képességeinek fejlődéséhez. Hogy erre milyen nagy szükség van — különösen a bölcsész hallgatóknál, akik nagy mennyiségű tényanyag bevééséhez szoktak —, az az első megfigyelésen derül ki, amikor alkalmazniok kell ismereteiket, amikor tényleges intellektuális gyakorlati tevékenységet kell végezniök. Bármilyen szerények is az első óra megfigyelési szempontjai, nagyon nehezen boldognak.

Nem egyszer hallotunk ilyen vagy hasonló sóhajt: „Hogy ezek (mármint a gimnazisták) mit tudnak!” A felmérésekben is többször felbukkan a vallomás: „Annak, aki ki mer állni a katedrára, nagyon kell tudnia.” A megfigyelések során lépten-nyomon tapasztalja a hallgató, hogy aki szaktárgyát nem tudja alaposan, az elveszett ember. Erre döbben rá minden egyes meglátogatott tanórán. Pedagógiai, didaktikai problémák adódhatnak, de szakmai hibát nem szabad elkövetni. Ezek a hatások hozzájárulnak a szaktárgyi kollégiumok fokozottabb megbecsüléséhez, növelik a szakképzettség iránti igényt, motiválják a hallgató tanulási tevékenységét, amelyet szaktárgya elsajátítása érdekében végez.

Mindezek a hatások, eredmények, amelyek végső megfogalmazásban az elmélet és a gyakorlat összekapcsolására irányuló és többek között a III. évesek iskolai megfigyeléseiben megvalósuló törekvéseknek köszönhetőek, a hallgatók hivatástudatának, a kezükre bízott tanulók iránt érzett felelősségtudatának kialakulásához is nagy mértékben hozzájárulnak.

A III. éves tanárszakos hallgatók iskolai megfigyelései a korszerű követelményeket kielégítő, színvonalas szakmai és pedagógiai tudást adó és magasfokú hivatástudatot kialakítani törekvő tanárképzés egyik jó és hatásos eszközének bizonyultak.

ИЗ ОПЫТА ШКОЛЬНЫХ НАБЛЮДЕНИЙ СТУДЕНТОВ III. КУРСА

Д-р Надь Йозеф

адъюнкт

Студенты на третьем курсе 6 раз в год ходят в общие и средние школы и наблюдают там уроки с точки зрения общей дидактики и педагогики. Эта работа началась три года тому назад. Автор собирает и анализирует опыты этой новой формы педагогической подготовки студентов.

Автор рассматривает проблемы содержания практических занятий. Потом он подробно разбирает организационные вопросы. В третьей части статьи автор пишет о методах, а в четвертой- подытоживает результаты этой новой формы практической подготовки студентов.

В конце статьи он еще раз подчеркивает доказанное: „Эта новая форма практической подгоровки студентов является хорошим эффективным средством в подготовке преподавателей.

SCHULBEOBACHTUNGEN DER LEHRAMTSKANDIDATEN IM DRITTEN STUDIENJAHR

Oberassistent **Dr. Josef Nagy**

Die Studierenden im 3. Studienjahr besuchen jährlich sechsmal Grund -und Oberschulen und sie machen dort allgemeine didaktische und pädagogische Beobachtungen. Diese Arbeit wurde vor drei Jahren begonnen.

Der Autor sammelt und analysiert die Erfahrungen der Studenten. Er untersucht die inhaltlichen Fragen der Studentenpraxis. Dann analysiert er die Organisationsprobleme. Im dritten Teil des Artikels schreibt er über die Methoden, und im vierten fasst er die Ereignisse dieser Form der Pädagogischen Bildung zusammen.

Am Ende des Artikels macht er die folgende Feststellung: „Diese neue Bildungsform der Studenten erwies sich als ein gutes und wirksames Mittel.“